

Bevezetés a vallástudományba

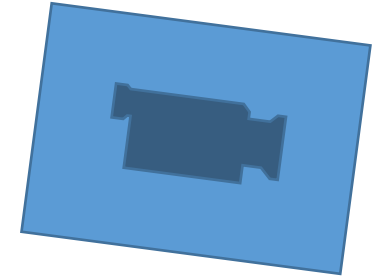
3. Perspektívák a vallástudományban. A zsidóság kutatása

Biró Tamás

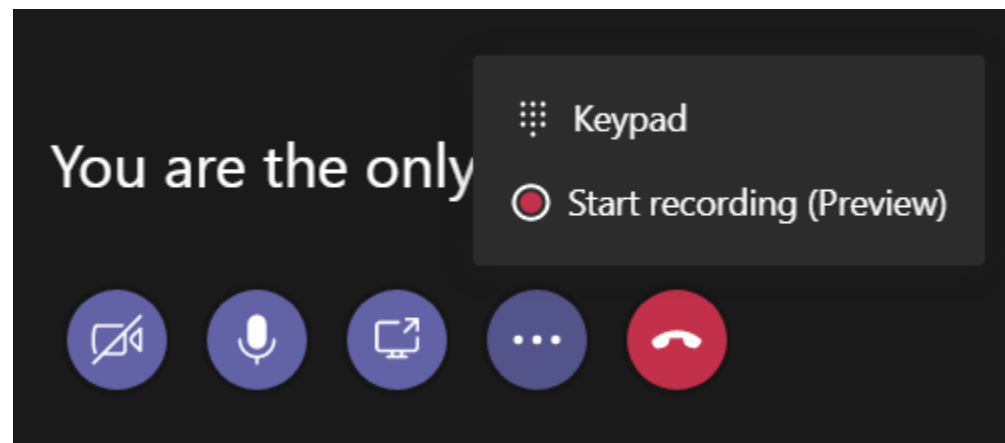
biro.tamas@btk.elte.hu, <http://birot.web.elte.hu/>

2024. február 20. és 27.

Figyelem, felvétel indul!

- Azok is meghallgathatják, akik nem tudnak részt venni a szinkron előadáson.
- Előadás visszahallgatható a vizsgára való készülés során.
- Kérem, aki nem szeretne látszódni a felvételen, az állítsa le a videóját, halkítsa le a mikrofonját. Aki nem így tesz, az beleegyezik abba, hogy felvétel készül róla.

Egy kérdés...

Mi a „zsidó” szó

ellentéte?

Hogyan kutassuk a vallást? (folyt.)

Különböző módszertanok (kiegészítés)

Feladat a mai alkalomra:

Fogalmazzanak meg kutatási kérdéseket a **focit kutató tudomány** számára, amelyek

- (1) történeti,
- (2) társadalomtudományi,
- (3) pszichológiai,
- (4) biológiai,
- (5) fizikai vagy egyéb jellegűek.

Legyenek kreatívak!

Moodle, hétfő este 23:59-ig.

Pont: 5 pont (a szorgalmi időszakban szerzhető max. 50 pontból).

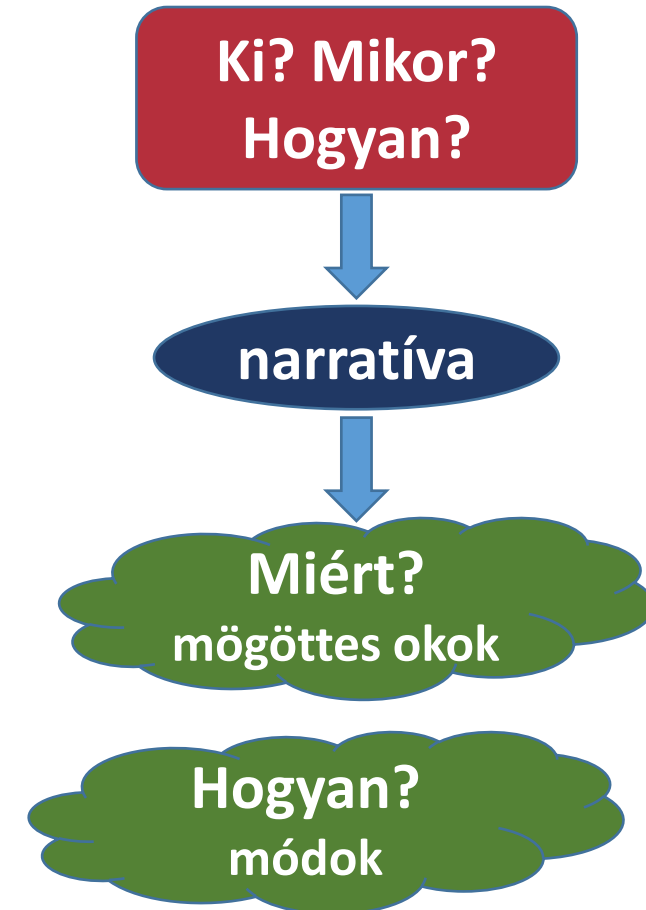
Kutatási kérdések a focit kutató tudomány számára:

1. Történeti

- **Miért** volt szükség arra, hogy kialakuljon a nemzetközi fociliga?
- **Mikortól** beszélhetünk modern futballról?
- **Hogyan** és **kik** alapozták meg a modern futball létrejöttét?
- **Mi** vezérelte azokat, akik a modern futballt létrehozták?
- **Mikor** vált ennyire népszerűvé a futball?

2. Társadalomtudomány

- Kik lehetnek egy focicsapat játékosai?
- Milyen módon osztja meg a társadalom a futball csapatokat?
- Mennyire lehetnek különbözőek egy csapat játékosai ?
- Milyen hatással bír a futball a társadalomra?
- Hatással van-e a futball egy országnak a gazdaságára?

Kutatási kérdések a focit kutató tudomány számára:

3. Pszichológiai

- Hogyan maradnak motiváltak nehéz helyzetekben a focisták?
- Hogyan összpontosítanak a focisták a jó játék érdekében?
- Miképpen fejlesztik szellemileg az edzők a játékosokat?
- Hogyan kezelik gondolataikat és érzelmeiket játék közben?
- A focista érzelmei és gondolatai hogyan befolyásolhatják a játékot?

4. Biológiai

- Miben segít az edzés a futballistának? - Mennyi időt edz egy futballista?
- Hogyan kell táplálkozzon egy futballista?
- Mennyi pihenésre van szüksége egy futballistának?

5. Fizikai

Milyen testi, lelki, vagy szellemi adottságok szükségesek ahhoz, hogy egy egyszerű focistából kiváló, világhírű futballista váljon? Elég annyi, hogy jól tud futballozni, vagy fontosabb, hogy hány gólt rúgott? Egy focicsapatban ki a fontosabb? A csatár, aki kiválóan tud taktikázni, vagy a kapus, aki minden gólt kivéd? Mi segíthet egy futballistának a jó fizikuma fenntartásához?

Történeti kérdés: A Dunlop cég által kifejlesztett felfújható kerékpártömlők a XIX. század végére datálhatóak. Mikor kezdődött a tömlős (tehát nem tömör) focilabda használata?

Társadalomtudományi kérdés: Pierre Bourdieu francia szociológus szerint a magasabb társadalmi osztályok kidolgozott nyelvi kódokban (választékosabban), míg az alacsonyabb társadalmi osztályok korlátozott kódokban (kevésbé választékosan) kommunikálnak. A focirajongóknak a társadalom minden rétegéből vannak reprezentánsaik, ezért a kérdés: miért van az, hogy a bírót és a játékosokat többnyire mindenki korlátozott kódokban szidja?

Pszichológiai kérdés: A szotyola szinte elválaszthatatlan része a focikultúrának, a meccsnézésnek. Milyen stresszkezelő hatása van a nassolónak egy focirajongó esetében?

Biológiai kérdés: Egy focimeccs kétszer negyvenöt perc játékidő hosszabbítások nélkül. Egy átlagos focirajongó hetente több órát is eltölt meccsnézéssel, amikor is - főleg egy akciódús meccs alatt - elodázhathatja bizonyos biológiai szükségletek kielégítését. Milyen hosszú távú élettani hatása van a rendszeresen visszatartott vizelet és székletürítésnek?

Fizikai kérdés: Az emberiség néhány évszázadon belül meghódítja a Holdat és a Marsot telepek formájában. A Holdon kb. 17%-a, míg a Marson kb. 38%-a a gravitáció a földiének. Milyen technológiai újításokra (pld. nehezebb labda, súlyosabb focimez stb.) lesz szükség, hogy a telepesek a fenti égitesteken is focizhassanak a szabályok módosítása nélkül?

Milyen labda rúgásával kapcsolatos játékok voltak a ma ismert játék előzményei? Mikor kezdték lefektetni a játék szabályainak alapjait? Mióta űzik nők is ezt a sportot?

Mennyire egyenlíti ki ez a sport, ha ideiglenesen is a társadalmi különbségeket? Lehetséges, hogy egy mérkőzés a társadalom szimbólikus rítusa, mely által a különböző társadalmak vagy társadalmi csoportok újra és újra megküzdének egymással? Milyen társadalmi rétegehez köthető a futballhuliganizmus fogalma?

Mennyire vonja el a labdarúgás a férfiak figyelmét a párkapcsolatukról és családjukról? Milyen pszichológiai háttere van a szurkolás jelenségének? A motiváció, az önbizalom, vagy a koncentráció szerepe a meghatározó egy játékos sikeressé válásában?

Melyik életkor a legmegfelelőbb e sport versenyszerű elkezdéséhez? Tekinthetők az anyagcserefolyamatok, mint a labdarúgó teljesítményét befolyásoló tényezők? Az edzés és az étkezés megfelelő időpontja javíthatja az alvás minőségét és a sportoló teljesítményét?

A térdfesztető izmok mechanikai hatásfoka mennyiben tér el, sérült vagy ép izom esetében? Milyen fizikai erők hatnak a repülő labdára? Hogyan hat a futball-labdára a Magnus jelenség?

1. Történeti

Mikor talákoztunk a történelem során a mai futballhoz hasonló labdajátékkal? Mikortól mondhatjuk ezt a játékmódot csapatjátéknak? Melyik olimpián szerepelt először sportágként a futball? Mely ország sportolói nyertek legtöbbször ebben a sportágban? Hogyan változtak a játék szabályai? Kik voltak a legismertebb labdarúgók a történelem során?

2. Társadalomtudományi

Milyen szerepe van a sportnak egy társadalom életében? A futball sportágban milyen kapcsolat alakul ki a sportolók és a játékosok között? Melyik nemre jellemző a futball sport? Fel tudja sorolni a futballcsapat játékosainak és a szurkolók legfőbb jellemzőit? Milyen társadalmi csoportot és milyen korosztályt jellemez a futballjátékok iránti érdeklődés? A társadalom mely csoportja közömbös vagy elutasító a focival szemben?

3. Pszichológiai

Milyen pszichológia hatások miatt alakul ki az emberekben a labdarúgás iránti érdeklődés? Milyen belső készítés vezeti a fiatalokat, hogy a futball sportág sportolói legyenek? Hogyan képesek feloldani a gátlásokat a játékosok, ha egy erős ellenféllel mérkőznek? Milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy egy súlyos vereség után feldolgozzák a kudarcot? Miként viszonyulnak egy futballcsapat szurkolói a győzelemmel és/vagy a vereséggel záruló mérkőzés után a csapathoz és annak irányító edzőjéhez? Milyen hatást gyakorol a futball sport a játékosok és a szurkolók mindennapi életére? Egy mérkőzés után miként élik meg a legyőző vagy legyőzött helyzetet? A nemzetek közötti futballmérkőzés mikor tekinthető háborús helyzetnek? Válthat-e egy focimérkőzés a feszültségek levezetésének eszközévé? Szabad-e egy durva, erőszakos, agresszív embert a labdarúgás sportágba szerepeltetni?

4. Biológiai szempontok

Milyen testi adottságok teszik képessé az embereket, hogy amatőr és/vagy profi szinten labdarúgó sportolók legyenek? Milyen biológiai szempontok alapján tud egy focista világklasszissá válni? Hogyan kell egy futballistának étkeznie, szórakoznia, hogy az ne váljon a csapatjáték kárára. Milyen módon kell a játékosnak fejleszteni önmagát, hogy testi adottságait ki tudja használni (pl. alacsony játékos-cselezés, magas játékos-fejelés stb.)? Miként kell a játékosnak előkészülnie a mérkőzésre, hogy játék közben a biológiai szükségletek ne akadályozzák?

5. Fizikai vagy egyéb jellegűek

Milyen más sportághoz kapcsolódó gyakorlatokkal tudja egy játékos a fizikai erőnlétét fokozni? Van-e összefüggés a fizikai erőnlét és a futball sportteljesítmény között? Mitől függ egy főállású futballista fizetése? Motiváló tényező lehet-e a sportteljesítmény alapú javadalmazás? Mitől válik egy futball sportklub jövedelmező sportággá?

Fociológiai kutatási kérdések

(1) Történeti: Hogyan jött rá az első ember erre a játékra? Miből keletkezett, mit csinált az első ember, amiből utána kialakult ez a játék és miért? Milyen fontos történelmi események kapcsolódnak futballeseményekhez? Hogyan alakult ki ez a sportág? Mitől lett ennyire népszerű? Maradtak fent emlékek a régi művelőiről?

(2) Társadalomtudományi: Volt-e később olyan hatása a közvetlen környezetekben azokra az emberekre (ahol játszották), akik nem tudták elsajátítani a játékot? Ha igen pozitív vagy negatív volt? Kialakult-e hierarchia a sportág miatt? Milyen szerepet tölt be a foci a mai társadalomban? Megfigyelhető-e bizonyos mértékben valamiféle társadalmi rétegződés egy focicsapaton belül? Kivel mennek ki a meccsre?

(3) Pszichológiai: Megfigyelések alapján inkább azok az emberek csatlakoztak a sporthoz, akiknek lelki problémáik voltak vagy inkább olyanok akik kiegyensúlyozottak voltak? Ha valakinek lelki problémája volt, segített rajta a sport? Miért vált ki hatásokat az emberekből?

Fociológiai kutatási kérdések

(4) Biológiai: A focisportolóknál nagyobb az esélye a térdporckopásnak, mint azoknál, akik nem terhelik ennyire intenzíven a térdeiket? Hogyan fejlesztette az évek során a koordinációs és multifunkcionális képességeket ez a sportág? Hogyan hat a foci a szervezet biológiai működésére? Miben más, mint a többi sportág hatásai? Milyen hatása volt kezdetben az egészségre?

(5) Fizikai: Melyiktől repül gyorsabban a labda, melyiknek van nagyobb esélye a góltra: 1) Ha egy kisebb termetű, alacsony ember rúgja el, viszont gyorsabban fut, így több erő gyűl össze az elrúgásnál, vagy 2) ha egy magasabb, izmosabb ember rúgja el, aki testtömege által lassabban fut, több tömeget vesz föl?

Milyen fizikai hatások érik az emberi szervezetet focizás közben? És a labdát? Módosulhatnak-e a fizikai törvényszerűségek?

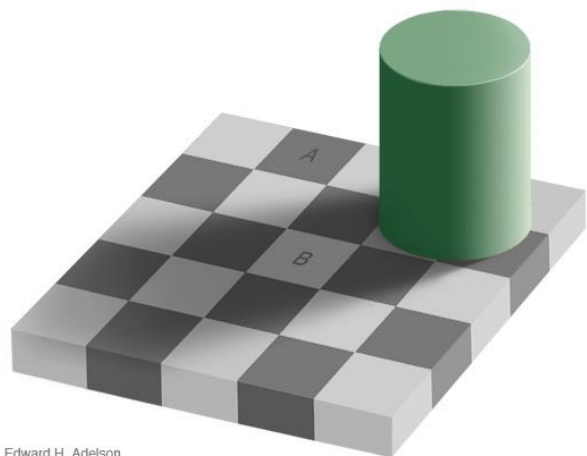
Kiszámítható-e matematikailag a játék hogyanja, hogy biztosak lehessünk a győzelemben?

Hogyan kutassuk a vallást? (folyt.)

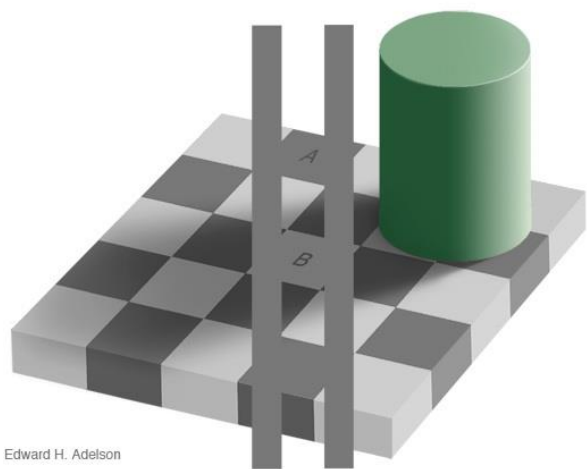
Az étikus és az émikus perspektíva

Perspektívák:

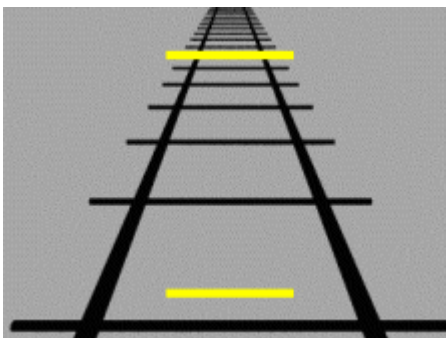
ugyanaz más kontextusban = más értelmet kap

Edward H. Adelson

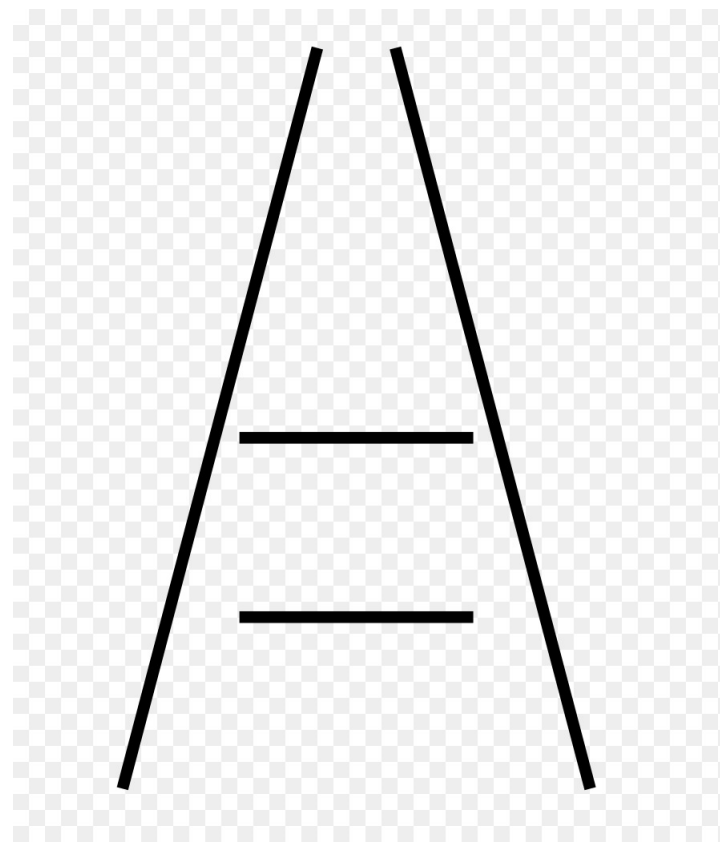

Edward H. Adelson

Ponzo-illúzió:

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Ponzo-ill%C3%BAzi%C3%B3>

Nézőpontok

émikus

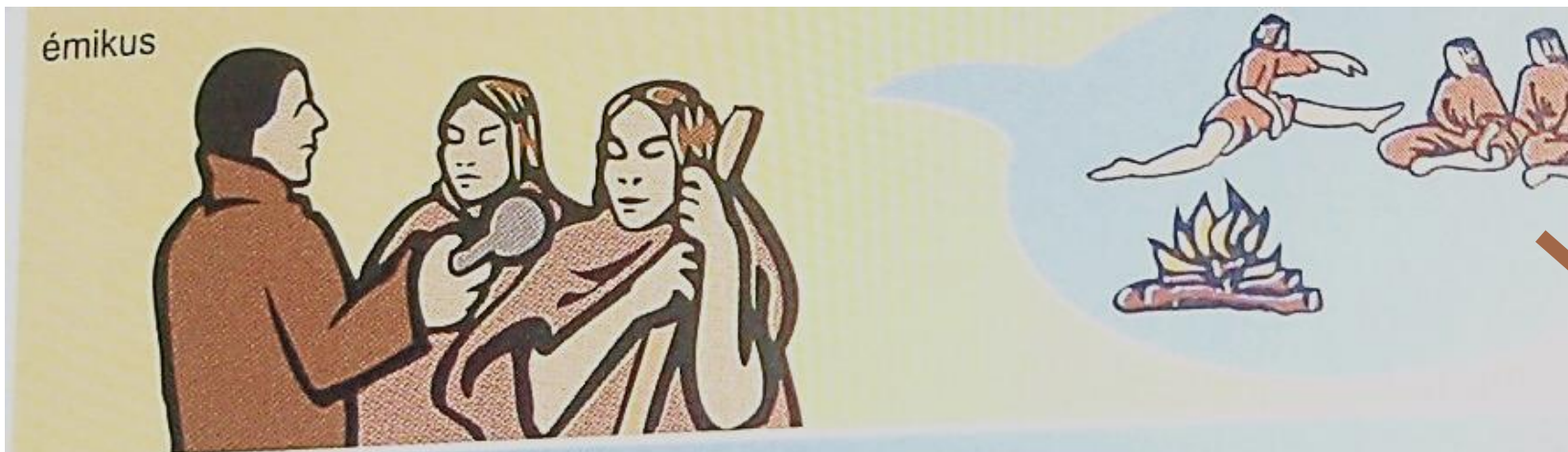
vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

„madár-távlatból”

• Émikus:

• Étikus:

1. a kutató

3. a kutató által kutatott vallási rítus

2. az informáns = adatközlő

„A kultúra
szemüvegén
keresztül”

Nézőpontok

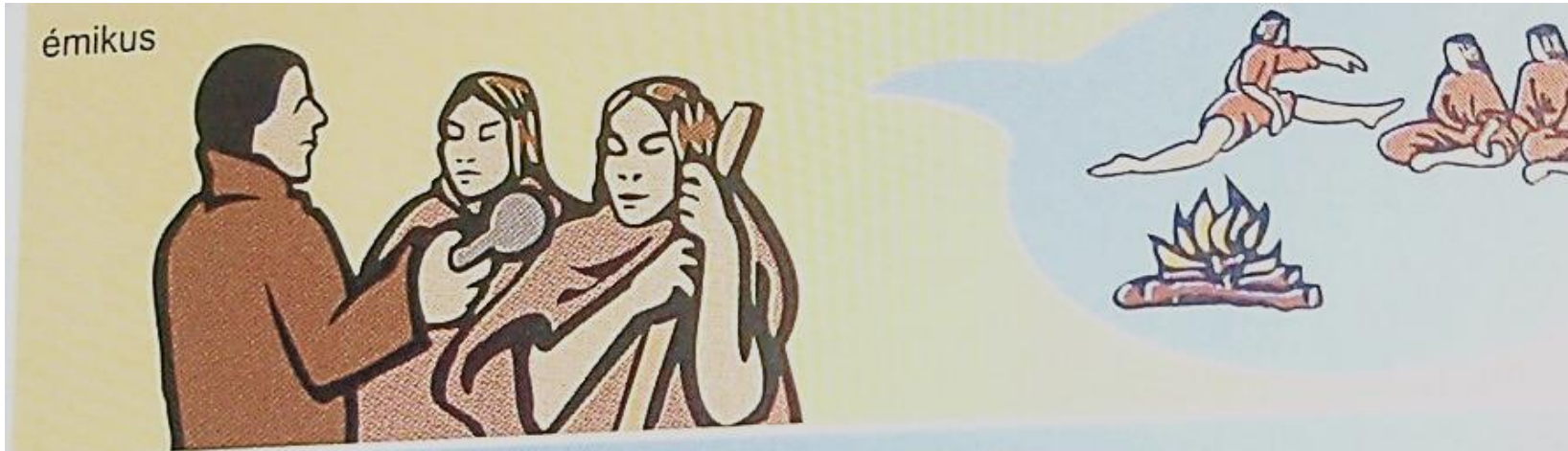
émikus

vs.

étikus

„madár-
távlatból”

- Émikus:

- Étikus:

Az **informánsok** mesélik el és értelmezik a vizsgált rítust a **saját szavaikkal**, a **saját nézőpontjukból**.

A **kutató** meséli el és értelmezi a vizsgált rítust, a **saját** (európai v. tudományos) **nézőpontjából**, a **saját** (európai v. tudományos) **fogalmaival**.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

- émikus:

Dieter Haller: *Atlasz. Etnológia* (Bernd Rodekohl illusztrációival). Athenaeum 2000: Budapest, 2007, p. 142.

Étikus és émikus szóhasználat

- étikus:

Az asztalnál ülők mind felállnak, a vallási vezető felemeli a csordultig borral töltött serleget, melyre imát mond, és iszik belőle.

- émikus:

Az asztalnál ülő zsidók mind felállnak, a kidust mondó rabbi felemeli a csordultig kóser borral töltött serleget, melyre elmondja a bróché, és iszik belőle.

Nézőpontok

„A kultúra szemüvegén keresztül”

émikus

vs.

étikus

„madár-távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

Nézőpontok

émikus

vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

„madár-távlatból”

- Étikus:

- Émikus:

- Interaktív:

A kutató
nézőpontja.

A kutató átadja
a nézőpontot a
közösség egyik
tagjának.

A kutató és az
informáns
közösen,
egymás
nézőpontjára
reagálva
értelmezik a
látottakat.

Nézőpontok és fogalmak

émikus

vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

- **Émikus nézőpont / fogalom:** az *insider* nézőpontja, fogalmai.

A kultúra vagy vallási közösség tagjának a nézőpontja, fogalmi rendszere, ahogy ő látja saját kultúráját, vallását, és ahogy / amely fogalmakkal ő azt értelmezi, magyarázza.

NB: Egyesek szerint a kutatónak is ezt a nézőpontot, fogalomrendszert kell átvennie.

- **Étikus nézőpont / fogalom:** az *outsider* nézőpontja, fogalmai.

„madár-távlatból”

Univerzális, kultúrafüggetlen nézőpont és fogalomrendszer, amellyel a kutató kívülről igyekszik leírni, értelmezni, magyarázni az adott kultúrát, vallást.

NB: Sokan nem hisznek abban, hogy kultúrafüggetlen nézőpont létezhet. Úgy vélik, a kutató ilyenkor saját kultúrájának a fogalmait erőlteti rá az idegen kultúrára.

Nézőpontok és fogalmak

émikus

vs.

étikus

„A kultúra szemüvegén keresztül”

- **Émikus nézőpont / fogalom:** az *insider* nézőpontja, fogalmai.

Émikus fogalmak:
rabbi, zsinagóga...

zösség tagjának
és ahogy / an

Émikus fogalmak:
*Tora mi-Szinaj,
szóbeli tan dogmája...*

ndszerre, ahogy ő látja
mezi, magyarázza.

NB: Egyesek szerint a kutatónak is ezt a nézőpontot, fogalomrendszert kell átvennie.

- **Étikus nézőpont / fogalom:** az *outsider* nézőpontja, fogalmai.

Étikus fogalmak:
*zsidó pap,
zsidó templom...*

etlen nézőpo
ik leírni, érte

Étikus fogalmak:
*zsidó vallási specialista,
zsidó szakrális tér...
eredetnarratíva...*

ellyel
t kultúrát, vallást.

„madár-
távlatból”

NB: Sokan nem hisznek abban, hogy a kutató ilyenkor saját kultúrájának a jogaimat erőlteti rá az idegen kultúrára.

Fogalmak és állítások: példák

émikus

vs.

étikus

Émikus

- Fogalmak:
 - rabbi, lelkész, mohel, kántor
 - bármicvo, bérválás
- Állítások:
 - Allah kinyilatkoztatta a Koránt Mohamednek.
 - A Krisna-tudat 5000 éve hagyományozódik.

Étikus

- Fogalmak:
 - ilyen-olyan vallási specialista
 - átmeneti rítus a gyermek- és a felnőttkor határán
- Állítások:
 - *Az iszlám hagyomány szerint* az Allah nevű istenség kinyilatkoztatta a Koránt egy Mohamed nevű pásztornak.
 - Nincs bizonyítékunk a Krisna-tudatra a 16. század előtt, mai formájában pedig az 1960-as években jött létre.

Nézőpontok és fogalmak

émikus

vs.

étikus

- 19. század: a kutató megérkezett a terepre, és a saját (európai, keresztény) fogalmaival, étikus nézőpontjával próbálta meg leírni a nem európai kultúrát, a nem keresztény vallást. *Például: rabbi = 'zsidó pap', zsinagóga = 'zsidó templom', hitközség = 'zsidó egyház', peszah = 'zsidó húsvét'.*
- 19-20. század fordulója: az európai kutatók rájönnek ennek a módszernek a korlátaira. Sok mindent nem ért meg, aki saját fogalomrendszerét húzza rá más kultúrákra, vallásokra.
- 20. század: egyes kutatók minden kultúrát, vallást kizárólag a saját, émikus fogalmaival, émikus nézőpontjával hajlandók magyarázni. Korlátok: nehéz összehasonlítani egymással a különböző fogalmakkal leírt kultúrákat, vallásokat, és nem tudunk egyetemes összefüggéseket keresni. *Például: rabbi = 'rabbi', hitközség = 'hitközség', peszah = 'peszah' → tautológia?*
- Manapság: törekedjünk megérteni az egyes kultúrák, vallások nézőpontját és fogalomrendszerét, és folyamatosan finomítsuk a vallástudomány (étikus) fogalomrendszerét ezen tapasztalatok alapján. *Például: rabbi = 'zsidó specialista', hitközség = 'zsidó hitéleti szervezet' stb.*

Milyen fogalmakat használjunk?

A kutatott
közösség saját
(émikus) fogalmai

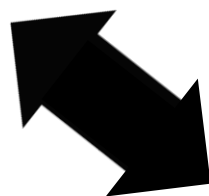
Például: *rabbi*,
zsinagóga.

A kutató saját
kultúrájából vett
(étikus) fogalmak

Például: *pap*,
templom.

A vallástudomány
(étikus)
szakkifejezései

Például:
vallási specialista,
szakrális tér.

Milyen fogalmakat használjunk?

Elkerülhetetlen, hogy a kutató először a saját fogalmaiból induljon ki. De célja, hogy megértse a vizsgált közösség perspektíváját, és ne a saját nézőpontját erőltesse rá vizsgálata tárgyára.

A kutatott
közösség saját
(émikus) fogalmai

A kutató saját
kultúrájából vett
(étikus) fogalmak

Például a rabbi nem
pontosan a keresztény
pap zsidó megfelelője.

Az egyes kultúrák megfigyelése
és megértése révén alkotjuk meg,
majd fokozatosan finomítjuk tovább
tudományterületünk általános fogalomrendszerét.

A vallástudomány
(étikus)
szakkifejezései

Kultúráktól független szakkifejezések
megalkotása könnyebbé teszi az
egyed-kultúrák jelenségeinek az
összehasonlítását.

Például mely vallásokban milyen vallási
specialisták vannak, milyen szerepeket
töltenek be, miben hasonlítanak/különböznek?

Hogyan kutassuk a vallást? (folyt.)

A valláskutató személyes motivációja

A valláskutató személyes háttere, motivációi

- Saját vallásomat szeretném kutatni:
 - Családi háttérként kapott vallás? Személyes döntésként választott vallás?
A tanulmányaim során találtam rá erre a vallásra?
 - Tanulmányaim, kutatásom kimondott célja a hitem, vallásom igazolása?
Nem mondom ki, de valahol mélyen mégis ez motivál? Nincs így? *Tényleg nincs így?*
 - Negatív indulat: tanulmányaim, kutatásom kimondott/kimondatlan célja az otthonról hozott hit cáfolata?
- Egy egzotikus vallást szeretnék kutatni:
 - Miért?

Az önismeret, az önreflexió fontos a valóban jó kutatáshoz!

Önöket mi motiválta, mi motiválja,

hogy a zsidóságról tanuljanak?

*Önöket mi motiválta, mi motiválja,
hogy a zsidóságról tanuljanak?*

Annak érdekében, hogy a múlt órán említett objektivitásra, elfogulatlanságra törekedni tudjon, tisztában kell lennie azzal, hogy milyen szubjektív szemüvegen keresztül tekint kutatásának a tárgyára.

Ha pedig nem is törekszik az elfogulatlanságra: legyen ezzel tisztában.

A valláskutató személyes háttere, motivációi

Különböző, egymásnak ellentmondó, mégis gyakran elhangzó állítások:

- *„A valláskutatónak saját magának is vallásosnak kell lennie”*
 - „Mert különben nem ismeri a »vallási élményt«, és nem érti igazából, amit kutat.”
 - Rákosnak kell lennie a rákkutatónak? Kutyának kell lennie a kutya kutatónak?
Csak bűnözőből válhat jó kriminológus??
 - Lehet-e zenekutató egy siket? Művészettörténész egy vak?
 - Attól függ, mi a kutatás tárgya, és mi a kutatás módszertana.
 - „Go native”, részvevő megfigyelés az *antropológiában*: mennyire azonosulhatunk a kutatottal?
- *„A valláskutató nem lehet vallásos”*
 - „Mert különben a saját világnézete torzítja a kutatást.”
 - Létezik „semleges világnézet”?
(B.T.: tudományos világnézet igen, létezik, és a vallástudomány ide tartozik.)

Személyes motiváció a zsidóság kutatásában

- 19. század: ***Wissenschaft des Judentums***:

A zsidó történelem kutatása:

mint saját mai zsidóságunk megalkotásának a folyamata.

(Vö.: a neológia és a pozitív-történeti iskola.)

- Háború utáni Európa: nagyobb részt nem zsidók kutatják a zsidóságot
- USA – ***Jewish studies/Judaic studies***: nagyobb részt zsidók
- Izrael – ***madaé ha-jahadut* מדעי היהדות** ('a zsidóság tudományai'):
vallásos és nem vallásos zsidók is

Wissenschaft des Judentums
(A zsidóság tudománya)

“As has been widely noted of late, Judaic studies has historically referred to scholarship done **by, for, and about** Jews, but in the last two decades, this has radically changed, particularly with the emergence of scholars of Judaism in Germany, China, and other places with less prominent Jewish communities.”

Eliza Slavet: ‘Review: A Matter of Distinction:
On Recent Work by Jan Assmann’.
AJS Review, 34.2 (Nov. 2010), pp. 385–393.

A zsidóság tudományos kutatása (19. század)

- Haszkala (zsidó felvilágosodás):
 - Moses Mendelssohn (1729–1786)
 - Első hullám („Berlin”, 18–19. század fordulójáig)
 - Második hullám („Galícia”, 19. század első fele)
 - Harmadik hullám (Oroszország, 19. század közepe, kb. 1880-ig)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1c/Moses_Mendelson_P7160073.JPG

A zsidóság tudományos kutatása (19. század)

- Haszkala (zsidó felvilágosodás):
- A modern ny-európai gondolkodásmód, modern értékrend átvétele. Ennek része, többek közt: a **tudomány** értéke, tanulása, művelése.
- A nemzeti **történelemírás** mint nemzetalkotó tényező a 19. sz. Európában.
- A zsidó jelen megértése és a zsidó jövő megteremtése a zsidó múlt megismerése által. Mai kifejezéssel: különböző **történeti narratívák**, a történelem olvasatainak a megalkotása a neo-ortodoxiától (S. R. Hirsch), a pozitivista zsidóságon (Frankel, Graetz) keresztül a reformzsidóságig (A. Geiger).

Példa: a halákha szerepe és a prozbol

- A tórai törvény szerint a magánadósságokat el kell engedni a hetedik (*smita*) évben. Ezért az emberek nem adtak kölcsön. Hillel bevezette a prozbol intézményét: ha a rabbinikus bíróság (*bét din*) beiktatásával adok kölcsön, az nem számít magánadósságnak, és azt nem kell a hetedik évben elengedni.

Ki milyen *narratíva* szerint mesélné el ezt a történetet?

- **Reform**: fontosabb a törvény szelleme, a társadalmi igazságosság, mint a törvény betűje. Így Hillel eltörölte a tórai törvényt. Mi is eltörölhetjük a halákhát.
- **Conservative, neológ**: a halákha élő, és a társadalmi változásokkal változik.
- **Ortodox**: a tórai törvény örök, Hillel sem törölte azt el, csupán rájött arra, hogyan tudja azt úgy alkalmazni, hogy a társadalmi igazságosság is érvényesüljön.

A zsidóság tudományos kutatása (19. század)

- 1819/1822. *Verein für Kultur und Wissenschaft der Juden*

Cél: tudományos-ismeretterjesztő tevékenységek a zsidók önmeghatározásának és oktatásának megreformálása érdekében. Végző soron, a zsidó közösség belső életének és a külvilággal való kapcsolatának javítása, a modern világgal való összehangolása.

- Leopold Zunz, Heinrich Graetz (történész), Moritz Steinschneider (bibliográfus), Bacher Vilmos... *és nagyon sokan mások.*

- Intézmények: Berlin, Boroszló...

1877. Rabbiképző Budapesten:

- Első triász: Bloch Mózes, Bacher Vilmos, Kaufmann Dávid
- Későbbi nemzetközi hírű tanárok: Blau Lajos, Goldziher Ignác, Scheiber Sándor...

A zsidóság tudományos kutatása (20. század)

Új kutatási irányok a történelem-filológia-nyelvészet mellett:

- Szépirodalom
- Kabbala és misztika (Gershom Scholem)
- Néprajz (pl. Raphael Patai; Magyarországon: Heller, Kohlbach, Scheiber...)
- Művészetek: zene, liturgia, képzőművészet, iparművészet, építészet...
- A kortárs zsidóság kutatása, nem csupán a történeti zsidóságé.

A történeti megközelítést felváltó-kiegészítő
antropológiai, társadalomtudományi,
majd posztmodern (gender, posztkolonialista, stb) megközelítések.

Mi a vallás?

Mi nem a vallás?

Ismétlés, folytatás és lezárás

Laikus vallásdefiníciók

„A vallás a népek ópiuma” (Karl Marx)

Vallás = világvallások

Vallás =
egyházi szervezet

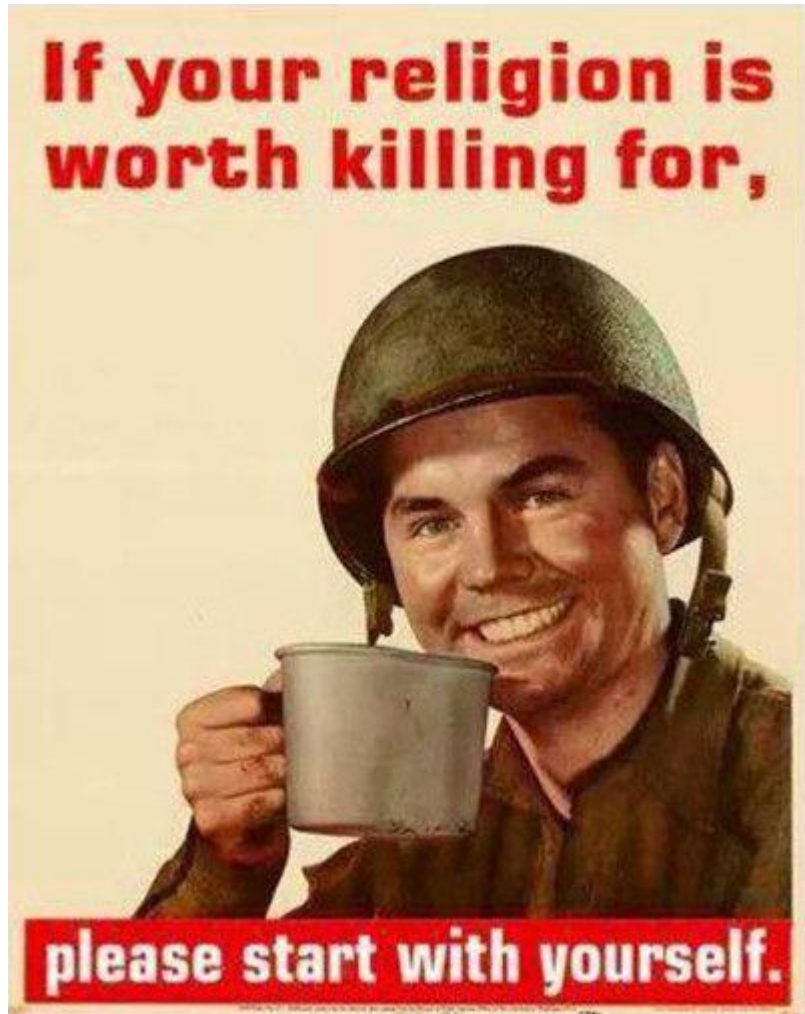
Vallás =
lelki egyensúly

Vallás = erőszak

Vallásokról szóló mémek

Vallásokról szóló mémek

Vallás, ha...

- ha van benne hit egy természetfeletti istenségben.
- ha van benne hit valamiféle természetfeletti erőben.
- ha vannak benne rítusok.
- ha szent szövegekre épül.
- ha dogmákra épül.
- ha világnézettel rendelkezik.
- ha közösségteremtő erővel bír.
- ...

?

Vallás az, ...

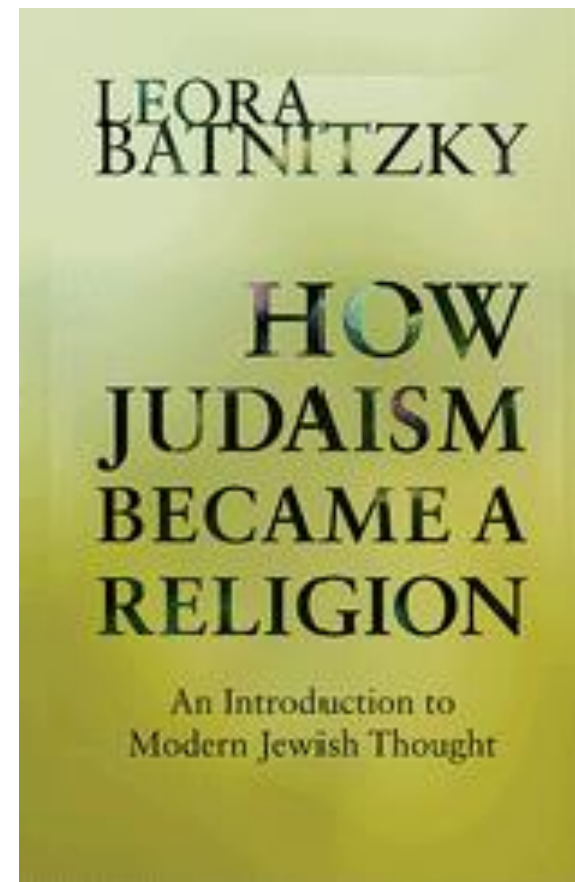
— *kritériumok egy definícióhoz*

- amiben van hit egy természetfeletti istenségben.
- amiben van hit egy természetfeletti erőben.
- amiben vannak rítusok.
- ami szent szövegekre épül.
- ami dogmákra épül.
- ami világnézettel rendelkezik.
- ami közösségteremtő erővel bír.
- ...

- *Ezek a **kritériumok** mind szükségesek a vallás meghatározásához?*
- *Ha nem, melyek szükségesek?*
- *Minden vallásra érvényesek?*
- *Csak vallásokra érvényesek?*

Mi a vallás? Mi nem a vallás?

- Vajon vallás-e:
 - a buddhizmus / a New Age
 - a foci
 - a marxizmus / a fasizmus
 - a környezetvédelem
 - a zsidóság ?

<http://press.princeton.edu/images/j9543.gif>

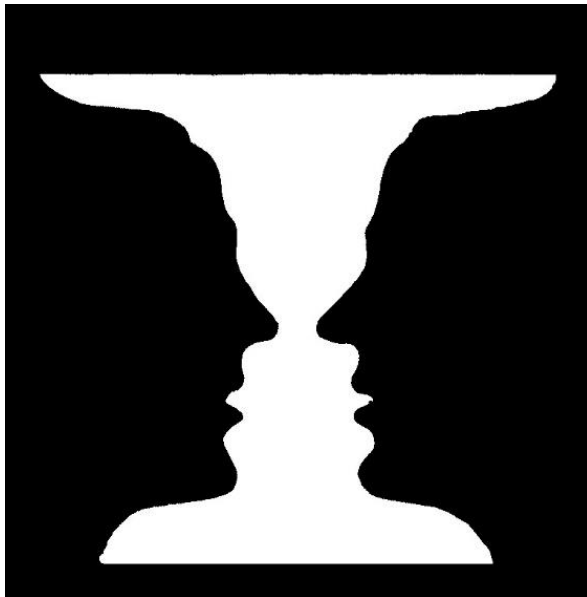
Visszatérő kérdés a félév során: vajon milyen értelemben vallás a zsidóság?

Vajon a vallás mely formája nyilvánul meg egyes irányzatokban?

Mi a vallás? Mi nem a vallás?

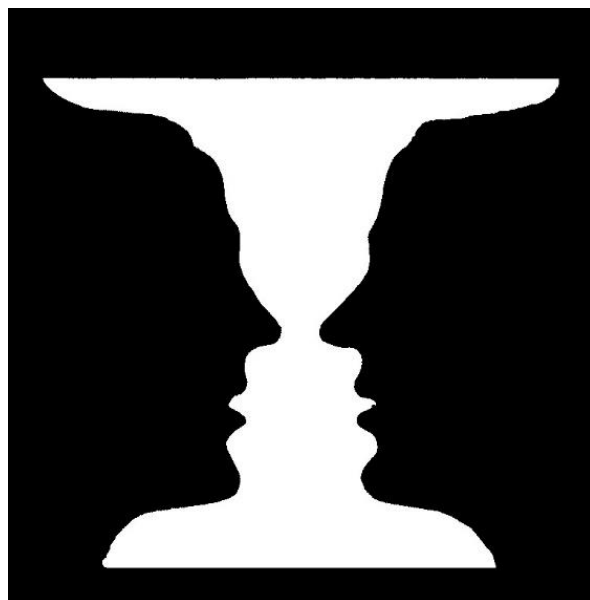
- A mai modern nyugati „vallás”-fogalmunk viszonylag új:
 - A vallás mint az emberi lét egy **önálló szférája**, amely más szféráktól (politika, kultúra, foglalkozás, család stb.) különválik, amelynek középpontjában az istenséghez való viszony áll, amely egyéni hiten alapul, stb.
 - A **reformáció** (pl. a vallás mint egyéni hit) és a **felvilágosodás** (amelynek következménye pl. a vallás és állam elszakadása) terméke.
- Régen és más kultúrákban ez a fogalom ilyen formában nem létezett.
- Például zsidóság: egyszerre rítus, hit, életforma, kulturális hagyomány, etnikai identitástudat, stb.

Thomas Kuhn és az „alakváltás” (*Gestalt-switch*)

Thomas Kuhn és az „alakváltás” (*Gestalt-switch*)

- **Primer adatok**: látunk egy jelenséget, például a zsidó történelmet és kultúrát.
- **Értelmezés**: az adatainkba sok mindent láthatunk bele. Ki így, ki úgy értelmezi.

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

[http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban./](http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban/)

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

[https://www.fox.com/2015/02/27/
the-dress-what-is-it-really/](https://www.fox.com/2015/02/27/the-dress-what-is-it-really/)

Milyen színű ez a ruha?

- Fehér és arany?
- Kék és fekete?

Késhegyre menő viták világszerte az interneten 2015-ben.

Ld. például itt:

[http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban./](http://index.hu/tudomany/brittudosok/2015/02/27/feher-es-arany-szinunek-latja-ezt-a-ruhat-valami-nem-stimmel-az-agyaban/)

- **Primer adatok**: látunk egy jelenséget, pl. a zsidó történelmet és kultúrát.
- **Értelmezés**: az adatainkba sok mindent láthatunk bele. Ki ezt, ki azt.
- Néha lehetséges egymást **meggyőzni**, néha nem.
- Azonban mindig érdemes **beszélgetni** egymás nézőpontjáról.

Akkor most mit is jelent az, hogy „vallás”? Hogyan határozható meg?

Lehetséges stratégiák egy definíció alkotásához

- 1) Adva van egy **hétköznapi fogalom** (pl. a vallás),
és azt igyekszünk meghatározni egy egzakt, tudományos definícióval.
Találunk ilyen?

Akkor most mit is jelent az, hogy „vallás”? Hogyan határozható meg?

Lehetséges stratégiák egy definíció alkotásához

1) Adva van egy **hétköznapi fogalom** (pl. a vallás), és azt igyekszünk meghatározni egy egzakt, tudományos definícióval. Találunk ilyen?

2) Van egy definíciónk, amely közelíti a hétköznapi fogalmunkat, de nem pontosan fedti azt le: hol túl tág, hol túl szűk. Baj-e, ha a **tudományos fogalom** nem azonos a hétköznapi fogalommal?*

Akarjuk azt mondani, hogy igen, tudományos értelemben a marxizmus vallás, míg a taoizmus nem?

* Példa: a „súly” mint **hétköznapi** vs. a „tömeg” mint **tudományos** fogalom.

Akkor most mit is jelent az, hogy „vallás”? Hogyan határozható meg?

Lehetséges stratégiák egy definíció alkotásához

- 1) Adva van egy **hétköznapi fogalom** (pl. a vallás), és azt igyekszünk meghatározni egy egzakt, tudományos definícióval. Találunk ilyet?
- 2) Van egy definíciónk, amely közelíti a hétköznapi fogalmunkat, de nem pontosan fedi azt le: hol túl tág, hol túl szűk. Baj-e, ha a **tudományos fogalom** nem azonos a hétköznapi fogalommal?*
- 3) Nem törekszünk pontos definícióra, mert „hiábavalóság” ilyet keresni.
- 4) Azt mondjuk, hogy egész tudományterületünk nem más, mint egy meghatározás szüntelen keresése.

Akarjuk azt mondani, hogy igen, tudományos értelemben a marxizmus vallás, míg a taoizmus nem?

* Példa: a „súly” mint **hétköznapi** vs. a „tömeg” mint **tudományos** fogalom.

5) Egy új típusú meghatározás

- *Ludwig Wittgenstein* (1889-1951): a „családi hasonlóság” fogalma (vö. pl. a „játék” fogalmának a meghatározása).
- Javasolt meghatározás: *vallás* az, amely bizonyos tulajdonságok közül ha nem is az összessel, de elegendő számúval (mennyivel?) rendelkezik.

1. *Közösség*

2. *Rítus*

3. *Etika*

4. *Részvétel szociális és politikai kérdésekben*

5. *Szent szöveg, szentirat*

6. *Fogalmak vagy tantételek, dogmák*

7. *Esztétika*

8. *Spiritualitás, a vallás befelé irányuló aspektusai*

Whaling (1999) alapján.

Forrás:

George D. Chryssides
and Ron Geaves,
*The Study of Religion:
An introduction to key ideas
and methods* (2nd. edition,
London, etc.: Bloomsbury,
2014), p. 35.

- Az egyes tulajdonságok pontosan mit is jelentenek?

*Nem kell ezeket a
listákat bemagolni!*

5) Egy új típusú meghatározás

- *Ludwig Wittgenstein* (1889-1951): a „családi hasonlóság” fogalma (vö. pl. a „játék” fogalmának a meghatározása).
- Javasolt meghatározás: *vallás* az, amely bizonyos tulajdonságok közül ha nem is az összessel, de elegendő számúval (mennyivel?) rendelkezik.

1. *Természetfeletti lény(ek)be vetett hit*
2. *Szent és profán tárgyak közötti különbségtétel*
3. *Szent tárgyra irányuló rituális cselekmények*
4. *Az isten(ek) által elrendelt erkölcsi törvény*
5. *Jellegzetesen vallási érzések, szent tárgyak jelenlétében vagy rítusok során, amely az isten(ek)kel kapcsolatos*
6. *Ima és az isten(ek)kel való kommunikáció más formái*
7. *Világnézet*
8. *Az egyén életének a világnézet szerint történő elrendezése*
9. *Egy társadalmi szerveződés, amelyet az előzőek kötnek össze*

Alston (1964) alapján.

Forrás:
George D. Chryssides
and Ron Geaves,
*The Study of Religion:
An introduction to key ideas
and methods* (2nd. edition,
London, etc.: Bloomsbury,
2014), p. 35.

*Nem kell ezeket a
listákat bemagolni!*

6) És még egy másik típusú megközelítés

- Javaslat: Nem létezik olyan, hogy „vallás”. Ez a fogalom csupán az újkorban jött létre a nyugati kultúrában. Korábban nem létezett, más kultúrákban nem létezik; vagy ha valami létezik is, az nem fedti a mai nyugati *vallás*-fogalmat.
- Ezért ne keressünk objektív, minden körülmények között alkalmazható meghatározást a *vallás* fogalmára.
- Inkább ***egyres vallásos jelenségekről*** beszéljünk (pl. rítus; pl. papság; pl. vallási élmény), amelyeket modern nyugati fogalomrendszerünk kapcsol össze egyetlen *vallás*-fogalommá.

6) És még egy másik típusú megközelítés

- Javaslat: Nem létezik olyan, hogy „vallás”. Ez a fogalom csupán az újkorban jött létre a nyugati kultúrában. Korábban nem létezett, más kultúrákban nem létezik; vagy ha valami létezik is, az nem fedti a mai nyugati *vallás*-fogalmat.
- Ezért ne keressünk objektív, minden körülmények között alkalmazható meghatározást a *vallás* fogalmára.
- Inkább ***egyes vallásos jelenségekről*** beszéljünk (pl. rítus; pl. papság; pl. vallási élmény), amelyeket modern nyugati fogalomrendszerünk kapcsol össze egyetlen *vallás*-fogalommá.

Jövő héttől kezdve ezeket a vallási jelenségeket kezdjük el áttekinteni!

Feladat a következő hétre

Fogalmazzunk meg *ros hasana* vagy *jom kippur* ünnepével kapcsolatban

- (1) egy émikus bekezdést émikus fogalmakkal, és
- (2) egy étikus bekezdést étikus fogalmakkal.

Moodle, hétfő este 23:59-ig.

Pont: 5 pont (a szorgalmi időszakban szerzhető max. 50 pontból).

Feladat a következő hétre a Moodle-ban

- **Válasszon ki egy elemzésre alkalmas **társadalmi-kulturális jelenséget**.**
- Ez lehet egy „klasszikus értelemben vett” vallás, mint a judaizmus, a kereszténység, a sintoizmus vagy az ókori római vallás. Lehet olyan jelenség is, amelyet nem szokás vallásnak tekinteni: politikai ideológia, sport...
- **Válasszon ki hármát a tárgyalt (vagy említett) **vallásdefiníciók** közül.**
- Egy-egy bekezdés terjedelemben **érveljen** amellett és az ellen, hogy a választott jelenség az adott definíció értelmében vallásnak tekinthető-e.
- A feladat célja a vallás komplex fogalmának a jobb megértése.

*Köszönöm a figyelmet, és
viszlát következő alkalommal!*